

המודל החברתי של המוגבלות

טום שייקספיר

הקדמה

בשלושת העשורים האחרונים החל אנשים נכים וחבריהם למאבק במדינות רבות בעולם להתארגן כדי לקרוא תיגר על דיכויים והדרתם לאורך ההיסטוריה. המפתח למאבקים אלו היה אתגורן של גישות המבוססות על יתר מדייקליזציה של המוגבלות ועל תפיסתה כאינדיבידואלית. בעבר יוחסו מצוקותיהם של אנשים עם מוגבלויות לענישה אלוהית, קאזמה או התנהגות בלתי מוסרית, ומאז עידן הנאורות – לפני ביולוגי. מנגד התמקדה תנועת הנכים בדיכוי החברתי, כשיהיה התרבותי וכמכשולים שהסביבה מציבה לפני אנשים עם מוגבלויות.²

הפוליטיקה הגלובלית של זכויות אנשים עם מוגבלויות ושל המעבר ממגוררים במוסדות לשילוב בקהילה ("אל מיסוד"; deinstitutionalisation) הולידה שורה של הסברים חברתיים למוגבלות. בצפון אמריקה הם נוסחו בדרך כלל כמנהגים של קבוצות מיעוט ותרבות אורח (Hahn 1988). בארצות הברית נעשתה ההמשגה הרומנטיזציה לפי מודל של יחסים (Gustavsson et al. 2005), relational model). בארצות רבות שימשו דעיין הנורמליזציה והאידות התפקיד החברתי הנורמטיבי מקור חשאה, בעיקר בקרב מי שעברו עם אנשים המתמודדים עם מוגבלות שכלית (Wolfensberger 1972). בבריטניה המודל החברתי הוא שיטת גרסה מובנית של הדרת החברתית של אנשים עם מוגבלויות (Hasler 1993).

המודל החברתי צמח מתוך טיעוני האינטלקטואליים והפוליטיים של ארגון Union of Physically Impaired Against Segregation), ארגון של אנשים עם מוגבלויות פיזיות. מערך זה נוצר לאחר שב-1971 כתב פול האנט (Hunt), חבר לשעבר בקהילה תומכת חיים עצמאיים לנכים בהמשגה (Lee Court Cheshire Home), מכתב ל"גורדיאן" והציע להקים קבוצת צרכנים

* Tom Shakespeare, "The Social Model of Disability," in Lennard Davis (ed.), *Disability Studies Reader* (3rd ed.), New York: Routledge, 2010, pp. 266-273. תרגום זה: נכתב.

1. Driedger 1989; Campbell and Oliver 1996; Charlton 1998.
2. הערת העורכת: המונח disabled people תורגם כאן בדרך כלל ל"אנשים עם מוגבלויות", והוא המונח המקובל בעברית. עם זאת, במאמר זה יוצא המונח נגד המונח disabled people, שכן לטעמי הוא משקף את הגישה האינדיבידואלית, ולערוך את המונח disabled people, המשקף את הגישה החברתית. לדיון ביחסים בין שני מושגים אלו ראו המבוא למקרה זו.

לוק, ג'ון, 1959. המפתח השונה על המהפכה המדינית, בתרגום יוסף אור, ירושלים: מאגנס. מור, שגית, 2012. "שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות בהתאמה – מודל קוון מוכר לתיקון החברה", עמ' 150-97.

נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלויות, 2007. אנשים עם מוגבלות בישראל 2007, דו"ח תשע"א: מבט רב שמו. התשע"א: ביגל אורח, בעריכת דנה פלדמן ואלהר בו משה. ירושלים: משרד המשפטים.

- Hall, Stuart. 1996. "Introduction: Who Needs 'Identity'?" in Stuart Hall and Paul du Gay (eds.), *Questions of Cultural Identity*, London: Sage, pp. 1-7.
- Jahoda, Marie, 1982. *Employment and Unemployment: A Social-Psychological Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Oliver, Mike, and Colin Barnes, 2006. "Disability Politics and Disability Movement in Britain: Where Did It All Go Wrong?" *Coalition* (August), pp. 8-13.
- Shamir, Ronen, 2008. "The Age of Responsibilization: On Market-Embedded Morality," *Economy and Society* 37(1), pp. 1-19.
- Smith, Adam, 1776. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*.
- Soffier, Michal, Patricia Tal-Katz, and Arie Kimmelman, 2011. "Sub Minimum Wage for Persons with Severe Disabilities: Comparative Perspectives," *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 13(3), pp. 265-286.

בהמשך אותה שנה בסינפור, עברו קשה מאור ברי שוודיה והגלפולית תאמן את הגדרות המוגבלות שהציעו (Diedger, 1988). כך כבר, ויק פינקלסטין, ג'ון סוויין ואחרים שיתפו פעולה עם האוניברסיטה הפתוחה כדי ליצור קורס אקדמי שהכליל לקורס ולפתח פוליטיקה של מוגבלות (Finkelstein, 1998). לצורות הצפופות גם מייק אולבר, וברנרד זמן קצר אומץ את הגישה המבנית לסוגיית המוגבלות, והיא שטבע בשנת 1983 את המונח "המודל החברתי של מוגבלות".

מחול המודל החברתי של המוגבלות?

הצהרות המטרות הראשונה של UPIAS ראתה בבעיות החברתיות נטל נוסף שאנשים עם לקויות נדרשים להתמודד עמו, אך מסמך העבודה של עקרונות היסוד של מוגבלות (Fundamental Principles of Disability), שפירט את חילוקי הדעות בין אנשי UPIAS ובין אנשי Disability Alliance היפרימטיזט, הדחיק לכת את יוה: "לעומתו, החברה היא שמגבילה אנשים עם לקויות פיזיות. מוגבלות היא דבר מה הנכפה על הלקויות שלנו באמצעות בירדונו והדרתנו שלא ליצור מהשתתפות מלאה בחברה. אנשים עם מוגבלויות הם אפוא קבוצה מדרגת בהכרח" (UPIAS, 1975).

בברבים אלו ובקו היעוצי שהתפתח לאחר מכן ב-UPIAS מונחים "יסודותיו של המודל החברתי: ההבחנה בין מוגבלות (הדרה חברתית) ובין לקות (מגבלה פיזית) והטענה שאנשים עם מוגבלויות הם קבוצה מדרגת. כעת אין המוגבלות מוגדרת במונחי תפקוד, אלא "נחיתות או הגבלת פעילות הנגרמת על ידי המבנה החברתי העכשווי, שכמעט אינו מביא בחשבון אנשים עם לקויות פיזיות, וכך מדריר אותם מהשתתפות בפעילויות החברתיות החשובות" (שם). הגדרה מהדשית זו של מוגבלות היא המבדילה את המודל החברתי הכריטי מכל שאר הגישות החברתיות-פוליטיות למוגבלות, ובאופן פרדקסי, היא שעומדת הן ביסוד מעלולותיו והן ביסוד מוגבלותו.

בליבה היעוצית של המודל החברתי עומדת סדרה של דיכטומיות:

1. לקות גברלת ממוגבלות. הלקות היא אינדיבידואלית ופסיכית, ואילו המוגבלות מבנית וציבורית. דפאים וכעלי מקצועות פרה-דפואיים שאופים לרפא לקויות, אך בראש סדר העדיפויות יש להעמיד את קבלת הלקות ואת איין המוגבלות. יש כאן אבולוציה לפמיניזם ולרבותה בין מין ביולוגי (זכר ונקבה) ובין מגדר חברתי (גברי ונשי) (Oakley, 1972). מוגבלות, כמו מגדר, היא תופעה ספציפית לתרבות ולתיסטוריה, ואינה מהות אוניברסלית וכלת משתנה.

2.

המודל החברתי גברל מהמודל הרפואי או האינדיבידואלי. המודל החברתי מגדיר מוגבלות תוצר חברתי, כלומר תוצר של מערכת היחסים בין אנשים עם

של אנשים עם מוגבלויות החיים במוסדות. בהקמת הארגון ועיצוב האידיאולוגיה שלו עבר האגט בקשר הדוק עם ויק פינקלסטין, פסיכולוג מדרום אפריקה שהגיע לכריטינה ב-1968, לאחר שגורש מארצו בגין פעילותו נגד משטר האפרטהייד. UPIAS היה קבוצה קטנה ונחשוש של אנשים עם מוגבלויות ששאבו השראה מהמסקימים. הקבוצה התגדרה למשיינים הליברליים והרפורמיסטיים של ארגוני אנשים עם מוגבלויות שהשתייכו לזרם המרכזי יותר, דוגמת Disablement Group (שאומצה בדצמבר 1974), הייתה המטרה של UPIAS להמיר מוסדות סגורטיביים בהדרגות שיאפשרו לאנשים עם מוגבלות להשתתף השתתפות מלאה בחברה, לחיות חיים עצמאיים, לעסוק בפעילות יצרנית ולהיות בעלי שליטה מלאה על חייהם. הצהרת הכוונות הגדירה אנשים עם מוגבלויות קבוצה הנחונה לריכוז וההיגשה הסמים:

אנו מוצאים את עצמנו מבודדים ומורדים בגלל דברים כמו גרמי מדרגות, תחבורה ציבורית נפרשת לא מתאימה, דיר לא הולם, שגרת עבודה קשה במפעלים ובמשרדים, ומחסור בציר והעדרים הרשניים (UPIAS, 1974/5, paragraph 1).

אפילו ככריטינה לא היה המודל החברתי של מוגבלות האידיאולוגיה הפוליטית היחידה שעמדה לרשות הדיו הראשון של האקטיביסטים (Campbell and Oliver, 1996). בשטח הופיעו קבוצות אקטיביסטיות נוספות בהנהגתם של אנשים עם מוגבלויות, ובהן "רשת השחרור של אנשים עם מוגבלויות" (The Liberation Network of People with Disabilities). כטיטה של "מדיניות השחרור" של "רשת השחרור", שפורסמה ב-1981, נטען כי אין שהכיס לחלוקת חברתיות הוא כלכלי, הן מקבולת אישית מתפסות פסיכולוגיות בדבר עליונות או נחיתות אינהרנטית. טענה חשובה מאוד שהעלתה "רשת השחרור" הייתה שאנשים עם מוגבלויות, שלא כמו קבוצות אחרות, סובלים מכעיות אינהרנטיות בשל מוגבלויותיהם. אסטורטיבית השחרור שלהם כללה פיתוח קשרים בין אנשים עם מוגבלויות ויצירתה של קהילה מוגבלויות מכילה להמיכה הדדית; בחינת התניות מוגבלויות ופיתוח מודעות עצמית חיונית; ביטול הסטרגיות; פיקוח ובקרה על ייצוג חברתיות ופיתוח מודעות פחות מדיניות כלכלית צודקת; ועידוד הקמתן של הגשא באמצעי החקשורות; פיתוח מדיניות כלכלית צודקת; ועידוד הקמתן של קבוצות של אנשים עם מוגבלויות.

עם זאת, האגון הרפורמיסטי שהתחנה מאז את הדרך להתפתחות של תנועת המוגבלות ושל לימודי המוגבלות בבריטניה היה UPIAS. "רשת השחרור" הייתה ארגון ריאליזי, מביל ופמיניסטי, ואילו UPIAS היה ארגון תקין ונחוש (נשילט בריי רוב גברי). מעצת ארגוני הגכס בבריטניה (The British Council of Disabled People), שהקמה ב-1981 נקאלציה של קבוצות בהנהגת אנשים עם מוגבלויות, אימצה את הגישה של UPIAS. ויק פינקלסטין והנציגים האחרים של מועצת ארגוני הנכים בבריטניה לקונגרס הבינלאומי הראשון של אנשים עם מוגבלויות, שהתכנס

למוגבלות. המודל החברתי הוא פשוט, קל להבנה ויעיל, תכונות שכל אחת מהן הכרחיות לסממה או לאידיאולוגיה פוליטית. יתרונותיו של המודל החברתי ניכרים בשלושה תחומים עיקריים.

ראשית, המודל החברתי, שכונה "הרעיון הגדול" של תנועת הנכים הבריטית (Hasler 1993), היה אפקטיבי מאוד מבחינה פוליטית בכינון התנועה החברתית של אנשים נכים. קל להבין וקל להביע דרך ברורה להבחיין בין אויבים סדר יום ברוך לשנינו חברתי. המודל החברתי מציע דרך ברורה להבחיין בין אויבים לבני ברית. באופן הבסיסי ביותר הבחנה זו מתבססת על המונחים שאנשים משתמשים בהם: הבריטו people with disabilities ("אנשים נכים") מסמן את גישת המודל החברתי, ואילו הבריטו disabled people ("אנשים עם מוגבלות") – את הגישה הרווחת.

שנית, על ידי זיהוי המבטאים של אנשים עם מוגבלויות. מייקל אולבר טוען שהמודל החברתי הוא "כלי מעשי, לא תיאורתי, רעיון או מושג" (Oliver 2004, 30). המודל החברתי מראה כי הבעיות והגבלות לפני אנשים עם מוגבלויות אינן תוצאה של חסרים אישיים שלהם, אלא של דיכוי חברתי וחברה. מכאן שמוטלת על החברה האחריות המוסרית להסיר את העול שנכפה על אנשים עם מוגבלויות ולאפשר להם להשתתף בה. כריסטינה השתמשו תועמלנים בפולסופיה של המודל החברתי כדי לזכות לסמן רפואי הפליה שמוגבלים אנשים (Barnes 1991), וראיות אלו שימשו להם טיעון בפעולתם למען הקינות חוק איסור הפליה מחמת מוגבלות.³ בעשור שלאחר מכן נדרשו שירותים, בתינים ותחבורה ציבורית להפוך נגישים לאנשים עם מוגבלויות, ורוב הארגונים הסטוטוריים והחוקניים אימצו את גישת המודל החברתי.

שלישית, מבחינה פסיכולוגית הביא המודל החברתי לירי שיפור התעוררה העצמות של אנשים נכים ותוסם לכינותה של זהות קולקטיבית טריטורית. בתפיסות המוגבלות המסורתיות אנשים עם לקויות חשים שהפגם או הכשל נעוץ בהם. שימוש במונחים כגון "בעל מום" חזק את התחושת החסר והכישלון. בתפיסות אלו הפרט ומגבלות גופו ומוחו הם מוקד העניין. חוסר הערכה עצמית וביטחון עצמי הם מכשול עצום לאנשים נכים המבקשים להעצרות בחברה. למודל החברתי יש תוכן לשנות את תפיסתם של אנשים נכים את עצמם. במודל החברתי מרכז הכובד של בעיית המוגבלות עובר מהפגם אל החסמים ואל התפיסות שמוגבלים אותו או אותה. האשם הוא בחברה, ולא באישה הנכה. לא האישה הנכה היא שצריכה להשתנות, אלא החברה. במקום רחמים עצמיים, היא יכולה להתגיש עתה כעם נאווה.

לקויות ובין חברה המגבילה אותם, ואילו המודל הרפואי מניד מוגבלות פגם אינדיבידואלי. מייק אולבר כותב: "מודלים הם כלי למימוש של רעיונות מהלכה למעשה. בבסיס המודל האינדיבידואלי מונח רעיון הטרוריה האישית, ואילו בבסיסו של המודל החברתי מונח הרעיון של הגבלה הנכפה באופן חיצוני" (Oliver 2004, 19). תפיסת המודל הרפואי מוגבלת בבחינה השואפת "אנשים עם מוגבלויות" (people with disabilities) וכן הגישה השואפת לזייק במספרם של האנשים עם לקויות או לצמצם את בעיותיהם המורכבות של אנשים עם מוגבלויות להיבטים רפואיים של מניעה, ריפוי או שיקום. דקו הרעיוני של המודל החברתי תובע הסרת מכשולים, חקיקה ברורה איסור הפליה, חזים עצמאיים ודרכי התמודדות נוספות עם הידוי החברתי. מנקודת המבט של זכויות הנכים, המודל החברתי מבטא עמדות מתקדמות, ואילו המודל הרפואי מבטא עמדות ריאקציוניות.

אנשים עם מוגבלויות נבדלים מאנשים ללא מוגבלויות וארגונים – כגון הם קבוצה מרוכזת, ולעיתים קרובות אנשים ללא מוגבלויות וארגונים – כגון אנשי מקצוע (מוסדות צדקה – הם שגורמים או תורמים לדיכויים. זכויות אחרות, ולא צדקה או רחמים, הן האמצעי לפתרון בעיית המוגבלות. ארגונים ושירותים שמנוהלים ומפעלים על ידי אנשים עם מוגבלויות מספקים את הפתרונות ההולמים ביותר. מתקן המחיצה לאנשים עם מוגבלות, ומוטב מחקר שהם עורכים בעצמם, מספק את התוכנות הטובות ביותר כסוגיית המוגבלות.

יותר מעשר שנים ניסשה בריטניה מחלוקת עזה על ערכו של המודל החברתי ומירת ישיבותו.⁴ בתגובה לביקורת עליו טענו אנשי אקדמיה ואקטיביסטים שהמודל החברתי הוכן באופן שגוי, וישם שלא כהלכה ואף נתפס כשעות כתיאוריה חברתית. רבים מתומכיה החשובים של גישת המודל החברתי טוענים שהתוכנות המהותיות שפיתחה UPIAS בשנות השבעים עורן מוריקות ותקפות גם כיום, לאחר שלושה עשורים.

יתרונותיו של המודל החברתי

המציאות בעולם מוכיחה שאקטיביזם חברתי אורח בתחום המוגבלות אפשרי גם ללא אימוצה של אידיאולוגיית המודל החברתי. עם זאת, המודל החברתי הכריטי הוא ככל הנראה רפוס הפעולה העוצמתית ביותר שאימצו גישות חברתיות

את המודל החברתי כמודל של יחסים, נוכל להסתייע בו כדי לזהות את ההיבטים המגבילים המיוחסים ללקויות ואת ההיבטים המגבילים המיוחסים ל"יכר" החברה. בדגש שהשימוש במונח "מוגבלות" תחום לסימון צורות של תגובות חברתיות רפואיות כלפי אנשים עם לקויות, אין עוד צורך להוסיף שלמות חזקת. גורמים צמצום מסוים של פעילות, או שבמקרים רבים השפעות הלכות והמוגבלות פועלות יחדיו להשלת מגבלות על הפעילות (Thomas, 2004, 29).

את התוצאות המורדות של המשגה מתחכמת זו היא שרק אנשים עם לקויות התחנכים ל"יכר" וזאת להקרא אנשים עם מוגבלויות. סוגיה זו מתקשרת לבצירה נוספת:

2. המודל החברתי מניח את המבוקש: שאנשים עם מוגבלויות נתונים ל"יכר". מודל, על פי ההבחנה בין מין למגדר, הוא ממד חברה, לא דיכור. פמיניסטיות טענו שיחסי מגדר פרנצים בדיכוי, אך לא הגדירו אותם דיכוי. על כל פנים, המודל החברתי מגדיר מוגבלות דיכוי. במילים אחרות, השאלה הנשאלת כאן אינה אם אנשים עם מוגבלויות נתונים לדיכוי במצב מסוים, אלא מה ממדיו של הדיכוי. יש אפוא מעגליות בחקר המוגבלות: מבהינה לוגית אין לחוקר האיכותני כל אפשרות למצוא אנשים עם מוגבלויות שאינם מרוכזים.

3. האלגוריתם לזיכרון הפמיניסטיים על מין ומגדר מוצגת בצורה נוספת: ההבחנה הגסה בין לקויות (רפואית) למוגבלות (חברתית). כל חוקר העוסק במחקר איכותני של אנשים נכים מגלה שבהי"ז המיוחס קשה מאוד להבדיל בבירור בין השפעות של לקויות להשפעות של מכשולים חברתיים (ראו לדוגמה Watson 2002; Sherry 2002). בפועל האינטראקציה בין גופו של הפרט ובין הסביבה החברתית היא שמייצרת את המוגבלות. לדוגמה, מדרגות הן מכשול רק לזרם עם לקויות ניידות: כל רכיב חברה, אך בו לבדו אין כדי להגביל את האדם. אם למשל אישה עם טרשת נפוצה מרוכזת, עד כמה אפשר להפריד בין השפעת הלקויות עצמה, תגובתה של החולה ללקויות ותגובתה לדיכוי ולהדרה הקשורים ללקויות או לסיבות אחרות שבפניין היא מודנא? בפועל, בתוך המורכבות של חוויות החיים עם מוגבלות כמעט אין אפשרות להפריד בין ההיבטים החברתיים להיבטים האינדיבידואליים.

יתרה מזו, הפמיניסטיות נטשו כיום את ההבחנה בין מין למגדר, שכן משתמע ממנה שמין אינו מושג חבירי. גורית בטלר (Buller 1990) ואחרות הן שהבדל שאנו חופסים כהבדל על בסיס מין נובע ממיד מבצר לערשות מגדריות. באופן דומה טענה שלי טרמיר (Tiemann 2002) שהמודל החברתי מתייחס ללקויות כאל מושג אוניברסלי ובלתי מחפז, אך שהלקויות, כמו המין, תמיד כפולות ממד חבירי.

4. הרעיון של אוטופיה נטולת מכשולים: לדוג הרעיון של סביבה מאפשרת, כיוו שטולקו ממנה כל המכשולים שכפתה החברה, מופיע במודל החברתי כמובלע.

הסדרונות של המודל החברתי

הפשטות שהיא תו ההיכר של המודל החברתי היא גם הפגם שבעקבותיו. יתרונותיו של המודל החברתי כססמה ובאידיאולוגיה פוליטית הם גם הסדרונות בנישה אקדמית לסוגיות המוגבלות. בעיה נוספת של המודל החברתי היא שיצרה אותו קבוצה קטנה של אקטיביסטים, רובם גברים לבנים הטרוסקסואלים עם פגיעה בעמוד השדרה או לקויות פיזיות אחרות. הטענה היא ש-UPIAS לא היה יכול ליצור תפיסה צרה כל כך של מוגבלות אילו אינו בתוכו אנשים עם מגבלות קוגניטיביות, בעיות נפשיות או לקויות פיזיות מורכבות יותר, או אילו היו בו נציגים רבים יותר של חוויות מוגבלות מגוונות.

עם הסדרונותיו של המודל החברתי נמנים בין היתר:

1. הונחת הלכות כהיבט משמעותי בחייהם של אנשים רבים עם מוגבלויות. הפמיניסטיות גני מוריס (Morris 1991), סאלי פרנץ' (French 1993) וליז קרואו (Crow 1992) היוו הולצות בהשמעת הביקורת על הונחת החוויה האינדיבידואלית של הלכות במודל החברתי:

כפטים רובנו פשוט איננו מסוגלים להעמיד פנים במידה כלשהי של שכונות שהלקויות שלנו לא רלוונטיות, כי הן משפיעות על כל היבט בחיינו. עלינו למצוא דרך לשלב אותן בחוויות החיים הכוללת שלנו ובחזות שלנו למען דוחתנו הנפנית והרגשית, לחזקן יכולתנו לפעול נגד והתבונה החברתית של מוגבלות (Crow 1992, 7).

מחתכותיו המרופות כל כך של המודל החברתי לגישה האינדיבידואלית ולגישה הרפואית עוד עלול להשתמע שלקות איננה בעיה כלל. גישות חברתיות פורטיות או אחרות למוגבלות פיתחו את התבונה שאנשים עם לקויות חופכים למוגבלים או לנכים הן בגלל החברה הן בגלל גופם, ואילו לפי המודל החברתי החברה היא שהופכת את האנשים למוגבלים או לנכים, ולגופם אין כל חלק בכך. גם אם לא זו הייתה הכוונה המקורית של UPIAS, פינקלסטין, אוליבר או ברגס, במקום שהמודל יובן כהתנגדות למדיקליזציה, הוא עלול להתפרש כהתנגדות למעיצה רפואית, לשיקום או לדיכוי של לקויות. ייתכן שאנשים עם לקויות סטטיות, כלומר לקויות שאינן מחמירות או מרליכות לסיכונים רפואיים, יכולים להתייחס למוגבלות כאל תוצר חברתי גרידא. אך למי שמצבם מתדרדר ועלול לגרום למות מוקדם או למי שלקויות מסבה להם כאב ואי-נוחות קשה יותר להחלים מדיכוייהן השליליים של הלקויות. כפי שטען סיימון ויליאמס, "קבלת הרעיון שמוגבלות היא אך ורק תוצר של דיכוי חברתי היא בעצם רק אפשרות, ואף שגויה, עבור אלו שנמנע מהם הסבר."

הכיוון בחולי כרוני" (Williams 1999, 812).
קרול תומס (Thomas 1999) ביקשה לפתח את המודל החברתי כדי שיכיל את "השפעות הלכות" (impairment effects), כפי שכינתה זאת, ויכול לשקף את המגבלות והקשיים של מצבים רפואיים שונים. תומס טענה שאם נפרש את

קטשה להעלות על הדעת תוכנה תעשייתית מורכבת כלשהי (תוכן צורף והאנרגיה אשר תוכן) שבה, לדוגמה, אובדן חמור של נייצות או של מניעת או לקיחת דרישת לא יהיה "מגביל", כלומר לא יגרסו לצמצום מסוים בפעילות. צמצום המשכילים המוצעים השתכנות בהכרח לא יעלים את המגבלות בכללותה (Buy 1997, 137).

שונות לעתים אנו מתייבשות זו עם זו, שכן אנשים עם יקרות מחיר, לפתורנות שונים; עיוורים מעריפים מדרגות, אנוי שפה כוללות ויציף מחירי, ואילו אנשים המשתמשים בכיסא גלגלים נזקקים לשיפועים, אנוי שפה מנומכות ופני שטח הלקים. לעתים נדרשים פתרונות שונים עבור אנשים עם אותה לקות, ישנם לקויי ראייה שקוראים בכתיב ברייל, אחרים מסתיעים באותיות דפוס גדולות, בטקסטים מוקלטים או בקביצים אלקטרוניים. בשל אילוצים פרקטיים ואילוצי משאבים אי-אפשר להתגבר על כל מכשול ומכשול: לדוגמה, יורדשו השקעות עצומות כדי להתגיש את הקווים והחנות של הרכבות התחתיות בניו יורק ובלונדון לאנשים המשתמשים בכיסא גלגלים, ספרייה של חמישה מיליון כותרים לעולם לא תעמוד בהוצאות הרכבות בהעברת כל הספרים הללו לפרומטים השונים שאנשים עם לקויות ראייה נעזרים בהם. נראה כי במצבים אלו הדרך המעשית להתגבר על הבעיה היא לנקוט אמצעים אחרים: לדוגמה, צי האוטובוסים של לונדון הוגשר כמעט במלואו כדי לפצות את מי שאינם יכולים להשתמש ברכבת התחתית, וביותר יתרה מזו, במובנים רבים פשוט יותר לבצע התאמות ללקויות נפגעות וחוריות מדי המשמעות של כינון אוטופיה נטולת מכשולים לאנשים עם מגבלות קוגניטיביות? קריאה, כתיבה וכוללות קוגניטיביות אחרות הן כישורים הכרחיים להשתתפות מלאה בחזומוים רבים של החיים המודרניים במדינות מפותחות. ומה לגבי אנשים שנמצאים על הדיפה האטיסטי שאלי יתקשו להתמודד עם מגע חברתי? בשבילים אוטופיה נטולת מכשולים אולי תהיה מקום שבו לא יצטרפו לפצוץ אנשים אחרים, להקשר אחם או לפרש את התנהגותם. התפיסה הגורסת

- Charlton, James, 1998. *Nothing About Us Without Us: Disability, Oppression and Empowerment*, Berkeley: University of California Press.
- Crow, Liz, 1992. "Renewing the Social Model of Disability," *Coalition* (July), pp. 5-9.
- Driedger, Diane, 1989. *The Last Civil Rights Movement: Disabled Peoples' International*, London: Hurst.
- Finkelstein, Vic, 1981. "To Deny or Not to Deny Disability?" in Ann Brechin et al. (eds.), *Handicap in a Social World*, Sevenoaks: Oxford University Press/Hodder and Stoughton, pp. 34-36.
- , 1998. "Emancipating Disability Studies," in Tom Shakespeare (ed.), *The Disability Reader: Social Science Perspectives*, London: Cassell, pp. 28-49.
- French, Sally, 1993. "Disability, Impairment or Something in Between?" in John Swain et al. (eds.), *Disabling Barriers - Enabling Environments*, London: Sage, pp. 17-25.
- Gustavsson, Anders, Johans Sandvin, Rannevig Traustadóttir, and Jan Tøssebro (eds.), 2005. *Resistance, Reflection and Change: Nordic Disability Research*, Lund, Sweden: Studentlitteratur.
- Hahn, Harlan, 1988. "The Politics of Physical Differences: Disability and Discrimination," *Journal of Social Issues* 44(1), pp. 39-47.
- Hasler, Frances, 1993. "Developments in the Disabled People's Movement," in John Swain et al. (eds.), *Disabling Barriers - Enabling Environments*, London: Sage, pp. 278-284.
- Morris, Jenny, 1991. *Pride Against Prejudice: A Personal Politics of Disability*, London: Women's Press.
- Oakley, Ann, 1972. *Sex, Gender and Society*, London: Maurice Temple Smith.
- Oliver, Michael, 1996. *Understanding Disability: From Theory to Practice*, Basingstoke: Macmillan.
- , 2004. "The Social Model in Action: If I Had a Hammer," in Colin Barnes and Geoff Mercer (eds.), *Implementing the Social Model of Disability: Theory and Research*, Leeds: The Disability Press, pp. 18-31.
- Shakespeare, Tom, and Nicholas Watson, 2001. "The Social Model of Disability: An Outdated Ideology?" in Sharon N. Barnartt and Barbara M. Altman (eds.), *Exploring Theories and Expanding Methodologies: Where Are We and Where Do We Need to Go? (Research in Social Science and Disability, Volume 2)*, Amsterdam: JAI, pp. 9-28.
- Sherry, Mark, 2002. "If Only I Had a Brain," Ph.D. dissertation, University of Queensland.
- Swain, John, Sally French, Colin Barnes, and Carol Thomas (eds.), 1993. *Disabling Barriers - Enabling Environments*, London: Oxford University Press/Sage.
- Thomas, Carol, 1999. *Female Forms: Experiencing and Understanding Disability*, Buckingham: Open University Press.
- , 2004. "Developing the Social Relational in the Social Model of Disability: A Theoretical Agenda," in Colin Barnes and Geoff Mercer (eds.),

מעבר למודל החברתי

בפרק זה ביקשתי לערוך סקירה מאוחדת של יתרונותיו וחסרונותיו של המודל החברתי הברטי של המוגבלות. לצד השיבות של המודל החברתי ברינונה של תנועת המוגבלות, בקידומה של זווית חיוניות של מוגבלות ובתכניה לחקיקת זכויות אזרח וסילוק מכשולים, אני סבור שהמודל החברתי הפך כיום למשול של ברירה של התקדמות נוספת.

כתחילת אני סבור שהמודל החברתי אינו מסייע להבנת יחסי המגבלות הסבריים בין המודלים האינדיבידואליים לגורמים הסביבתיים בהייהם של אנשים עם מוגבלויות. במסגרתם של מדיניות דומה שהמודל החברתי הוא מכשיר גם מכדי להסביר את ההדרה החברתית של אנשים עם מוגבלויות, להסביר את מורכבותם של הצרכים שלנו ולהיאבק בכל המזרחות הללו. מבחינה פוליטית יצר המודל החברתי דפוס של פליטיקת זוויות בררנית המביטה פנימה בלבד.

אין לוותר על גישה חברתית למוגבלות. המדיקליזציה של מוגבלות איננה גישה נכונה והיא משום מכשיר לניחת ולמדיניות אפקטיבית. אך המודל החברתי אינו אלא גישה אחת מני רבות לתאורטיזציה של המוגבלות. יש צורך בגישה מתחלפת יותר ומורכבת יותר; גישות אלו יוכלו להתבסס לדוגמה על יומת ארצות הברית העולמי ליצירת סיווג בקולאומי לתפקיד, למוגבלות ולבריות. אחד היתרונות של גישה שכזו הוא ההכרה שמוגבלות היא תופעה מורכבת הדרושה רמות שונות של נחת וחתירות כטוות שבין הרפואי לבין החברתי-פוליטי. יתרון נוסף מתבטא בחובבה שמוגבלות איננה סוגיה של מערס המשפיעה רק על תחום נוסף אנשים עם מוגבלויות. כפי ששען ארוון זולה (Zola 1989), מוגבלות היא תוויה אנטיית אנטי-ברסלית.

רשימת מקורות

- Barnes, Colin, 1991. *Disabled People in Britain and Discrimination: A Case for Anti-Discrimination Legislation*, London: Hurst and Co.
- Bickenbach, Jerome E., Sonmash Chatterji, E. M. Badley, and T. B. Üstün, 1999. "Models of Disabling, Universalism and the International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps," *Social Science and Medicine* 48, pp. 1173-1187.
- Butler, Judith, 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York: Routledge.
- Bury, Michael, 1997. *Health and Illness in a Changing Society*, London: Routledge.
- Campbell, Jane, and Michael Oliver, 1996. *Disability Politics: Understanding Our Past, Changing Our Future*, London: Routledge.

- Charlton, James, 1998. *Nothing About Us Without Us: Disability, Oppression and Empowerment*, Berkeley: University of California Press.
- Crow, Liz, 1992. "Renewing the Social Model of Disability," *Coalition* (July), pp. 5-9.
- Driedger, Diane, 1989. *The Last Civil Rights Movement: Disabled Peoples' International*, London: Hurst.
- Finkelstein, Vic, 1981. "To Deny or Not to Deny Disability" in Ann Brechin et al. (eds.), *Handicap in a Social World*, Sevenoaks: Oxford University Press/Hodder and Stoughton, pp. 34-36.
- , 1998. "Emancipating Disability Studies," in Tom Shakespeare (ed.), *The Disability Reader: Social Science Perspectives*, London: Cassell, pp. 28-49.
- French, Sally, 1993. "Disability, Impairment or Something in Between?" in John Swain et al. (eds.), *Disabling Barriers - Enabling Environments*, London: Sage, pp. 17-25.
- Gustavsson, Anders, Johans Sandvin, Rannevig Traustadóttir, and Jan Tøssebro (eds.), 2005. *Resistance, Reflection and Change: Nordic Disability Research*, Lund, Sweden: Studentlitteratur.
- Hahn, Harlan, 1988. "The Politics of Physical Differences: Disability and Discrimination," *Journal of Social Issues* 44(1), pp. 39-47.
- Hasler, Frances, 1993. "Developments in the Disabled People's Movement," in John Swain et al. (eds.), *Disabling Barriers - Enabling Environments*, London: Sage, pp. 278-284.
- Morris, Jenny, 1991. *Pride Against Prejudice: A Personal Politics of Disability*, London: Women's Press.
- Oakley, Ann, 1972. *Sex, Gender and Society*, London: Maurice Temple Smith.
- Oliver, Michael, 1996. *Understanding Disability: From Theory to Practice*, Basingstoke: Macmillan.
- , 2004. "The Social Model in Action: If I Had a Hammer," in Colin Barnes and Geof Mercer (eds.), *Implementing the Social Model of Disability: Theory and Research*, Leeds: The Disability Press, pp. 18-31.
- Shakespeare, Tom, and Nicholas Watson, 2001. "The Social Model of Disability: An Outdated Ideology?" in Sharon N. Barnartt and Barbara M. Altman (eds.), *Exploring Theories and Expanding Methodologies: Where Are We and Where Do We Need to Go? (Research in Social Science and Disability, Volume 2)*, Amsterdam: JAI, pp. 9-28.
- Sherry, Mark, 2002. "If Only I Had a Brain," Ph.D. dissertation, University of Queensland.
- Swain, John, Sally French, Colin Barnes, and Carol Thomas (eds.), 1993. *Disabling Barriers - Enabling Environments*, London: Oxford University Press/Sage.
- Thomas, Carol, 1999. *Female Forms: Experiencing and Understanding Disability*, Buckingham: Open University Press.
- , 2004. "Developing the Social Relational in the Social Model of Disability: A Theoretical Agenda," in Colin Barnes and Geof Mercer (eds.),

מעבר למורל התברורי?

בפרק זה ביקשתי לערוך סקירה מארגנת של יתרונותיו וחסרונותיו של המורל התברורי הברשי של המוגבלות. לצד חשיבותו של המורל התברורי בבינונה של תנועת המוגבלות, בקידומה של הזאת חיוניות של מוגבלות וכתבועה לחקיקת זכויות אזרח וסילוק מכשולים, אני סבור שהמורל התברורי הפך כיום למכשול ברובה של התקדמות נוספת.

בחקר אני סבור שהמורל התברורי אינו מסייע להבנת יחסי המורלן הסכונים בין המורלים והאינדיבידואלים לגורמים הסביבתיים כחיותם של אנשים עם מוגבלויות. במגוונים של מדיניות דומה שהמורל התברורי הוא מכשיר גם מכרי להסביר את ההירדה התברורית של אנשים עם מוגבלויות, להסביר את מורכבותם של הצרכים של ולוויאבך בכל החיותות הללו. מוחזנה פוליטית יצר המורל התברורי דפוס של פוליטיקה וחיות ברלנית המביטה פנימה בלבד.

אין לוותר על גישה תברורית למוגבלות. המדייקליצציה של מוגבלות איננה גישה נכונה ודא משום מכשיל לניחה ולמדיניות אפקטיבים. אך המורל התברורי אינו אלא גישה אחת מני רבות לתאורטיצציה של המוגבלות. יש צורך בגישות מתרחבות יותר ומורכבות יותר, גישות אלו יוכלו להתבסס לדוגמה על יוזמה ארוץ הברורית של גישה שכו הוא ההכרה שמוגבלות היא תופעה מורכבת הודרשת אחת החיותות של גישה שכו הוא ההכרה שמוגבלות היא תופעה מורכבת הודרשת רמות שונות של ניתוח והתערבות בשוו שכו הרפואי לכך ההתברוריפוליטי יתרון נוסף מתבטא בתרונה שמוגבלות איננה סוגיה של מיעוט המפשעה רק על המוגדרים אנשים עם מוגבלויות. כפי שטען ארוין זולה (Zola 1989), מוגבלות היא חוויה אנשית אנוכית סלית.

רשימת מקורות

- Barnes, Colin, 1991. *Disabled People in Britain and Discrimination: A Case for Anti-Discrimination Legislation*, London: Hurst and Co.
- Bickenbach, Jerome E., Somnath Chatterji, E. M. Badley, and T. B. Üstün, 1999. "Models of Disabling, Universalism and the International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps," *Social Science and Medicine* 48, pp. 1173-1187.
- Butler, Judith, 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York: Routledge.
- Bury, Michael, 1997. *Health and Illness in a Changing Society*, London: Routledge.
- Campbell, Jane, and Michael Oliver, 1996. *Disability Politics: Understanding Our Past, Changing Our Future*, London: Routledge.